

NEKATOLÍCI V RŮŽOVÉ NA DĚČÍNSKU NA CESTĚ MEZI HERRNHUTSKOU A EVANGELICKOU CÍRKVÍ (1840–1875)*

Václav Zeman

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín

Non-Catholics in Růžová (Rosendorf) in the Region of Děčín between the Moravian Brethren and the Lutheran Church (1840–1875)

Abstract: A debate society in Růžová (Rosendorf in German) in Northern Bohemia, active in the 1830's, began to show tendencies for reading religious texts coming from the milieu of the Moravian Brethren Church in Herrnhut. Several men from Růžová had taken part of religious services in Herrnhut. However, these non-Catholics were exposed by the Catholic authorities. Nevertheless, they remained in the church until 1860. Similar phenomena also occurred in a few close villages. For twenty years, non-Catholic meetings took place that the Catholic authorities unsuccessfully tried to stop. In 1860–1861 several dozens converted to the Lutheran Church, since the Moravian Brethren Church was not permitted in the country. A church was built in Růžová. A pastor of the Moravian Brethren Church worked there until 1876. In 1875, Růžová was promoted to a parish of the Lutheran Church and, together with the departure of the pastor from Moravian Brethren Church, this step meant a complete integration into the structures of the Lutheran Church and also failure in missionary effort of Moravian Church in this region.

Keywords: *Non-Catholicism; Lutheran Church; Moravian Brethren Church; Czech Germans; Bohemia – 19th century*

* Studie je výstupem z grantu GA ČR č. 404/08/0029 „Intelektuální a lidová zbožnost v českých zemích v 19. století mezi nacionalismem a novou konfesionalizací“. Za poskytnutou podporu autor děkuje.

Evangelických sborů toleranční doby bylo v německých oblastech severních Čech založeno jen několik. Před polovinou 19. století přišli do kontaktu s evangelickou vírou zprostředkovanou herrnhutskou církví i obyvatelé z Růžové na Děčínsku a okolních obcí. Po dvacet let působili ve vesnicích tajně, počátkem šedesátých let však došlo k přestupům a posléze založení filiálního sboru evangelické církve. V Růžové bylo nekatolické hnutí nejsilnější a obec se později stala i správním centrem evangelického sboru, následující studie však sleduje i dění v několika okolních obcích (Dobrná, Huntířov, Jetřichovice).

K prvním výrazným kontaktům růžovských obyvatel s herrnhutskou církví došlo v roce 1840. Horní časová hranice byla zvolena s ohledem na povýšení Růžové na farnost a následný odchod vikáře Conrada Augusta Becka z tohoto působiště. Jedná se o výrazný bod v historii růžovského evangelického sboru, neboť tak byla ukončena výrazná orientace na herrnhutskou církev a obec se definitivně začlenila do struktur předlitavské evangelické církve.

Sepsání historie od prvních kontaktů s Herrnhutem až po své působení ve sboru se ujal zdejší evangelický vikář Conrad August Beck (Beck 1871). Na jeho podrobné zpracování navázal a do své současnosti jej rozšířil evangelický duchovní Heinrich Johannes Scheuffler (Scheuffler 1909). Beck jako základ svého díla využil jak prameny uchovávané v dnes již neexistujícím sborovém archivu, tak vyprávění pamětníků. Jako velmi vhodné se jevilo Beckovo zpracování konfrontovat a rozšířit o informace z pramenů katolické provenience, a to jak z farních kronik, tak zejména z úřední korespondence v nekatolických záležitostech.

Cílem této studie je poznání působení nekatolíků ve zmíněných vesnicích od vzniku jejich společenství až po konstituování evangelické farnosti v Růžové, zejména pak rozšíření dosavadního zpracování o studium archivních pramenů katolické provenience, čímž chceme dospět i k poznání postojů katolických úřadů k nekatolické menšině a jejich recepce celé problematiky. Zároveň bychom se chtěli na základě těchto pramenů pokusit o rekonstrukci náboženských představ a liturgických projevů nekatolíků.

Právní postavení evangelíků v Předlitavsku v první polovině 19. století bylo definováno Tolerančním patentem, jehož omezením podléhaly přestupy k evangelické církvi, organizování evangelíků, stejně jako stavba jejich modliteben. Výrazné zlepšení situace evangelíků přineslo vydání tzv. Protestantského provizoria z roku 1849 a zejména pak vydání Protestantského patentu v roce 1861, jenž zrušil dosavadní toleranční omezení a jehož vydáním definitivně končí toleranční doba. Nekatolíci v Růžové a okolí, byť byli nejvíce ovlivněni

a formování herrnhutskou jednotou bratrskou, se k této církvi přihlásit nemohli, neboť byla v zemi povolena až v roce 1880 (Gottas 1985: 544-556; Nešpor 2006: 494-505).

Růžová v první polovině 19. století

Obec Růžová (něm. Rosendorf) leží na okraji Českého Švýcarska, v prostoru mezi Děčínem, Českou Kamenicí a Hřenskem v severních Čechách při hranicích se Saskem, což značně ovlivnilo orientaci místních nekatolíků v 19. století. Farní kostel v Růžové stával již ve středověku, v předbělohorské době byla fara luterskou. Rekatolizace zde probíhala pravděpodobně poměrně pozdě, fara byla obnovena až v roce 1786. V polovině 19. století byla Růžová jednou z největších vsí v oblasti, v roce 1833 zde žilo 1386 obyvatel z většiny německé národnosti. Jednalo se o zemědělskou ves, se značně rozšířeným přadláctvím. Obyvatelé zde byli chudí, snad s výjimkou sedláků, kteří se podle faráře doslova považovali za místní aristokracii, přestože někteří domkáři prý byli bohatší nežli oni (Sommer 1833: 248; Herr 1993: 642).¹

Růžová a okolní obce byly součástí českokamenického vikariátu. Růžová, Jetřichovice a Huntířov byly farními obcemi, Dobrná spadala pod farnost v Huntířově. Růžová ležela na bynoveckém panství, Jetřichovice na českokamenickém a Huntířov s Dobrnou byly součástí panství Benešov nad Ploučnicí.

Po dlouhou dobu po vydání Tolerančního patentu zůstávala jedinou německou evangelickou obcí v severních Čechách Habřina (něm. Haber) u Úštěka. První evangelické sbory na Děčínsku začaly vznikat až v polovině 19. století. V roce 1852 byla v Podmoklech (něm. Bodenbach, dnes Děčín IV) založena Evangelická luterská obec královských saských úředníků (*Evangelische lutherische königlich sächsische Beamtegemeinde*), určená zejména pro saské zaměstnance železnice a podřízená přímo ministerstvu kultu a financí v Sasku. Sborovou modlitebnu růžovští nekatolíci příležitostně navštěvovali. Ve stejné době se v Podmoklech konstituoval i sbor evangelické církve augsburského vyznání tehdejšího pražského seniorátu (Mauder 1931: 309-311). Poměrně vzdálenou evangelickou obec představoval Rumburk, kde se sbor konstituoval v roce 1861 a následujícího roku byl povýšen na farnost. Kontakty mezi Růžovou a tímto sborem byly pravděpodobně marginální.²

¹ Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice) – Státní okresní archiv Děčín (dále jen SOkA Děčín), fond Farní úřad (dále jen FÚ) Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 7-9.

² Deutscher Glaube, roč. 28 (12.), srpen 1930, s. 189-191 (Unsere Gemeinden. 45. Rumburg).

Mladší prameny uvádějí na počátku 19. století ve vesnici existenci tzv. husitů, kteří měli doma číst bibli a nekatolickou literaturu a též docházet na luterské bohoslužby do sousedního Saska. Návaznost skupiny kolem Floriana Gutha ve čtyřicátých letech 19. století na tyto nekatolíky se však nepodařilo prokázat (Beck 1871: 3).³

Růžová v letech 1840–1841: skupina kolem Floriana Gutha a první kontakty s Herrnhutem

Již v době před vypuknutím tzv. probuzeneckého hnutí v roce 1840 se v Růžové scházela skupina mužů kolem Floriana Gutha. Náplní schůzek byly diskuze o vrchnostenských nařízeních, popřípadě četba politických a okrajově též náboženských spisů, vzešlých z nekatolického prostředí.⁴ Větší zájem o náboženské spisy přinesl ze svých cest Florian Guth, domkář a krejčí v Růžové, jinak prý velmi líný člověk a nedbalý otec.⁵ Zejména při kontaktu s nekatolickým prostředím v Sasku začátkem roku 1840. V příhraniční obci Gersdorf získal kontakt přímo na bratrskou církev prostřednictvím místního továrníka zvaného *grosser Michel*. Od jeho zaměstnance a pozdějšího kolportéra Löfflera zakoupil Guth dvě bible (Beck 1871: 3-6).

Záhy se pětice mužů z Růžové vedená Florianem Guthem vydala do Gersdorfu za *Michelem*, který jim četl kázání od J. H. Starckeho a modlil se s nimi. O letnicích dorazil do Růžové již zmiňovaný barvíř Löffler. Se skupinou asi 20 lidí společně vyrazil na Belvédér, skalní vyhlídku nad labským údolím nedaleko Bynovce. Odpoledne se odebrali na Pastevní vrch (*Hutberg*) u Růžové, kde bratr Löffler četl z Nového zákona. Týden po Löfflerově návštěvě dorazili Růžovští do Herrnhutu (Beck 1871: 7-8).

Počínání skupinky bylo záhy odhaleno katolickými úřady. V srpnu roku 1840 růžovský farář Ignaz Mrazek podal českokamenickému vikariátnímu úřadu zprávu o záležitosti „sekty Herrnhutských“ (*Sekte der Herrnhuter*) ve své farnosti. Vikář Hellmann faráře nabádal, aby proti sektářům nepostupoval s tvrdostí a tyto zbloudilce veřejně nehanobil, měl však upozorňovat na nebezpečí a zhoubnost těchto „náboženských novot“ (*Religionsneuerungen*).⁶

³ SOKA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 125.

⁴ SOKA Děčín, FÚ Růžová, inv. č. 1, farní kronika 1, s. 45.

⁵ SOKA Děčín, FÚ Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 93, kde však farář omylem uvádí Johanna Gutha.

⁶ SOKA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 8. 8. 1840.

Cellkový pohled na vesnici Růžová se sborovým domem vlevo (počátek 20. století); soukromá sbírka Petra Jozy, Děčín.

Ve vsi záhy proběhlo vyhledávání nekatolické literatury, avšak většinu se Guthovi a jeho společníkům podařilo ukrýt (Beck 1871: 10). Farář s vikářem postupovali proti nekatolíkům pravděpodobně tvrdě, neboť biskupská konzistoř je opakovaně vyzývala k mírnému postupu vůči sektářům, nicméně požadovala, aby byl učiněn konec tomuto „trestuhodnému spolku“ (*strafwürdige Verbindung*).⁷ Vrchnostenský úřad v říjnu informoval faráře o rozmáhání sektářského hnutí, o čemž svědčily i v jiných farnostech nalezené knihy s původem v herrnhutské bratrské církvi.⁸

V zimě 1840 situaci v Růžové vyšetřovala konzistoriální komise. Odpadlíkům byla doporučena návštěva kostela a mše. Vikář je varoval, že mimo katolickou církev není možné dosáhnout spásy. Ředitel vrchnostenského úřadu v případě dalšího pokračování v četbě bible hrozil domácím vězením, pokutami a dokonce snad možným vystěhováním ze země (Beck 1871: 12-14).

⁷ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 28. 8. 1840.

⁸ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis ředitele vrchnostenského úřadu v Bynovci růžovskému faráři z 9. 10. 1840.

V lednu roku 1841 opětovně konzistoř nabádala k mírnému postupu vůči sektářům prostřednictvím láskyplného poučování a vysvětlování. Jak totiž vyplynulo z vyšetřovacích protokolů, neúčastnili se nekatolíci bohoslužeb, jelikož kázání byla často zaměřena proti nim.⁹

Konzistoř doporučovala působit na manželky nekatolíků, které mohou pak přispět k navrácení těchto mužů zpět do lůna katolické církve, stejně tak nemělo být zapomínáno ani na děti z těchto rodin. Měl být kladen důraz na výklad Písma, kterému sektáři jako jeho aktivní čtenáři věnovali značnou pozornost a jež jim bylo autoritou. Působit by se mělo zejména na Florianu Gutha, kolem kterého se doposud toto náboženské společenství shromažďovalo. Společenství, na nějž se rozhodně nevztahovala slova Páně: shromáždí-li se dva nebo tři ve jménu mém, jsem mezi nimi. Kristus je pouze se svojí církví, každé společenství mimo církev je proti Kristu a nemluví v jeho jménu, zněl výklad katolických představitelů.¹⁰

Období let 1841–1860 v Růžové

Ignaz Mrazek zůstal růžovským farářem až do odchodu do penze v roce 1846, avšak od roku 1843 byl vedením duchovní správy pověřen kooperátor Franz Reinisch.¹¹ Konzistoř vyslovila administrátorovi Reinischovi pochvalu za jeho postup proti náboženským sektářům, přestože vikář ve své vizitační zprávě podával informace o nekatolících nejen v Růžové, ale i ve farnostech Arnoltice a Huntířov.¹²

V roce 1846 nastoupil na místo faráře v Růžové Philipp Hikisch (*1800), dosavadní zámecký kaplan v Teplicích.¹³ Ani po pěti letech působení v úřadu nebyl schopen více proniknout do náboženských představ nekatolíků. Členové spolku byli prý přesvědčeni o tom, že kráčejí ve světle, zatímco ostatní mimo jejich společenství žijí v temnotách. Farář usuzoval, že saský emisar, jehož jméno však není známo a obvykle je nazýván *tlustým Michelem* (*dic-*

⁹ SOKA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 9. 2. 1841.

¹⁰ SOKA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 9. 2. 1841.

¹¹ Catalogus universi cleri dioecesei Litomericensis (dále jen Catalogus), 1843-1846.

¹² SOKA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému administrátorovi z 11. 1. 1843.

¹³ SOKA Děčín, Archiv obce (dále jen AO) Růžová, inv. č. 1, obecní kronika, s. 81; SOKA Děčín, FÚ Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 90; Catalogus, 1847, s. 45.

ker Michel)¹⁴ z Gersdorfu, který sektu v Růžové založil (!), byl ze společenství tzv. přátel světla (*Lichtfreunde*). Emisar byl prý pronásledován a v Růžové se již neobjevil. Farář tak ostrý postup nevolil, snažil se o srozumitelný výklad katolické věrouky. Jakmile se totiž přestalo na sektu veřejně upozorňovat, začali se její členové opět účastnit katolických bohoslužeb. Přesto existovala asi šestičlenná skupina mužů, která nedocházela na katolické bohoslužby a farář je nedokázal přesvědčit. Jednalo se vlastně o jakési jádro společenství, převážně o muže, kteří již v roce 1840 navštívili Herrnhut. Farář navrhoval skupinku občas vystavit zvláštnímu dohledu četnictva a v čase pravidelných shromáždění provést domovní prohlídky zaměřené na odhalení knih s podezřelým obsahem.¹⁵

V první polovině padesátých let se napjaté vztahy mezi katolickou většinou a nekatolíky částečně uklidnily.¹⁶ Nekatolické projevy zůstaly omezeny skutečně pouze na několik jednotlivců, úzký okruh kolem Floriana Gutha. Ale i tito jedinci k sobě v případě nemoci povolávali faráře za účelem poskytnutí svátosti.¹⁷ Aktivita nekatolického společenství byly i nadále průběžně sledovány katolickými úřady, konzistoř si pravidelně vyžadovala aktuální informace. Dochoval se i seznam pravděpodobných sektářů v čele s Florianem Guthem.¹⁸

V polovině padesátých let došlo k částečnému oživení nekatolického hnutí, snad i v souvislosti se zřízením protestantské modlitebny v Podmoklech, kam někteří nekatolíci z Růžové docházeli. Katolické mše navštěvovali jen zřídka, posmívali se prý uctívání Panny Marie, katolickým procesím a slavnostem.¹⁹

Kontakty se zahraničím neustávaly, v roce 1857 katolický farář zaznamenal nekatolické setkání s účastí neznámého cizince, kromě něhož na shromáždění hovořili hlavně Florian Guth a Florian Scherze, evidentně vůdčí postavy skupiny. Farář spatřoval v náboženských záležitostech pouze zástěrku pro konání politických schůzek. Přesvědčil jej o tom fakt, že všichni členové spolku při nemoci nebo umírání požadovali pomoc a útěchu katolické

¹⁴ Objevuje se zde zajímavý rozpor, neboť Beck jej označuje jako velkého Michela (*grosser Michel*)!

¹⁵ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, odpověď růžovského faráře okresnímu hejtmanství z 3. 11. 1851.

¹⁶ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 7. 4. 1855.

¹⁷ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 1, inv. č. 40, koncept odpovědi růžovského faráře biskupské konzistoři z 6. 2. 1851.

¹⁸ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 1, inv. č. 45, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 22. 12. 1856.

¹⁹ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 1, inv. č. 45, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 19. 10. 1856 a nedatovaný koncept odpovědi růžovského faráře na tento dopis.

církve.²⁰ Snad i z tohoto důvodu se předpokládalo, že se nekatolíci z Růžové nakonec vrátí do katolické církve. Období klidu však výrazně narušily události v nedalekých Jetřichovicích.

Teologie, četba a liturgické projevy skupiny odpadlíků v Růžové před rokem 1860

Ještě před popisem událostí v Jetřichovicích (něm. Dittersbach) se pokusíme shromáždit roztroušené poznámky o náboženských představách skupiny růžovských nekatolíků, stejně jako o jejich vnějších projevech v liturgii před rokem 1860. Pravděpodobně až po kontaktech s Herrnhutem a skrze literaturu zprostředkovanou Herrnhutem došlo v Růžové k jiným nežli katolickým projevům zbožnosti. Ani zpráva z katolické kroniky z poloviny třicátých let 19. století neuvádí jednoznačně alternativní religiózní projevy členů tohoto společenství.²¹

Katolických bohoslužeb se nekatolíci až na výjimky pohřbu či křtu neúčastnili, naopak je doloženo několik návštěv Herrnhutu s účastí na tamních bohoslužbách. Zároveň bývali růžovští nekatolíci navštěvováni duchovní autoritou z Herrnhutu. Od padesátých let Růžovští příležitostně navštěvovali bohoslužby v evangelické modlitebně v Podmoklech. Teologicky jim však nevyhovovala ani církev katolická, ani luterská,²² takže konali i vlastní bohoslužby přímo v Růžové v domě některého ze sektářů, a to bez asistence vysvěceného či v teologii vzdělaného duchovního pastýře. Začínalo se zpěvem písně *Jesu, das blutende Haupt*. Poté následovala modlitba a bylo přečteno kázání. Bohoslužba byla ukončena modlitbou a zpěvem (Beck 1871: 28). Počet účastníků prý často dosahoval třiceti.²³

Růžovští nekatolíci se prý sami nazývali osvícenými katolickými křesťany (*erleuchtete katholische Christen*) a tvrdili, že v nich spočívá pravé světlo (*in ihnen sei das wahre Licht entslammt*). Cítili se být na vyšším stupni náboženského vzdělání než ostatní katolíci.²⁴ Již v roce 1840 jako základ vyznání uváděli víru v Pána Ježíše Krista a jeho svaté slovo. S prosbou k Duchu svatému prý

²⁰ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 1, inv. č. 46, koncept odpovědi růžovského faráře českokamenickému vikáři z 18. 12. 1857.

²¹ SOkA Děčín, FÚ Růžová, inv. č. 1, farní kronika 1, s. 45.

²² Alespoň takto to reflektuje Beck 1871: 22.

²³ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis okresního hejtmana růžovskému obecnímu úřadu z 7. 6. 1860.

²⁴ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, odpověď růžovského faráře litoměřickému biskupovi z 15. 2. 1859.

Nejstarší náhrobník
na evangelickém hřbitově;
foto autor 2005.

člověk rozumí Písmu sám. Tradici naopak prý vůbec neuznávali, za opravdové členy církve považovali toho, kdo věří v Ježíše Krista a podle této víry také žije (Beck 1871: 12-13).

Kromě občasných styků s nekatolickými duchovními, popřípadě laiky ze Saska měla na tuto skupinku značný vliv četba, na niž bez soustavné duchovní péče zůstávali odkázáni. Od počátku to byla samozřejmě bible. Během bohoslužeb byla využívána Forstmannova, Hofackerova, Battierova, Spurgeonova kázání a Arndtovo *Opravdové křesťanství* (Beck 1871: 21). Zpívalo se z dráždanského zpěvníku.²⁵

²⁵ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis okresního hejtmana růžovskému obecnímu úřadu z 7. 6. 1860. Později doložen zpěvník württenberský (Reichel 1863: 217; Reichel 1864: 318).

Katolické prameny nekatolíky nazývají náboženskými sektáři (*Religionssektierer*),²⁶ blouznivci (*Schwärmer*),²⁷ odpadlíky (*Abgefallene*).²⁸ Zejména zpočátku se hovořilo o náboženských novotách (*Religionsneuerungen*) a sektě Herrnhutských (*Sekte der Herrnhuter*).²⁹ Mezi lidmi byla rozšířená přezdívka *Muckere* (čili snad vrtošiví, svatoušci či mrzouti) a Florianovi Guthovi prý ve vesnici dokonce přezdívali „luterský papež“ (*Lutherischer Papst*) (Beck 1871: 11).

Problematickým se samozřejmě jevílo církevně neukotvené postavení nekatolíků. Přestože se vlastně hlásili k bratrskému vyznání, zůstávali „matrikovými“ katolíky. Ke vstupu do evangelické církve dospěli až za dvacet let. Hlavní překážkou k tomuto kroku pravděpodobně byla značná vzdálenost od nejbližšího farního sboru v Habřině (Beck 1871: 23).

Jetřichovice před rokem 1860

Tzv. probuzenecké hnutí propuklo na přelomu čtyřicátých a padesátých let i v nedalekých Jetřichovicích. Katolický farář příčiny spatřoval v nedokonalé provedené rekatolizaci a v propagandě herrnhutské církve.³⁰ Skupinka jetřichovických mužů, která se čím dál více vzdalovala katolické církvi, byla již od svých počátků spojena s Herrnhutem. Současně došlo i ke kontaktům se souvěrci z Růžové a Dobrné (Beck 1871: 24).

Opadlíci nechodili do kostela, Franz Worm dokonce jako důvod uváděl, že poté, co objevil něco lepšího, mu již kázání jetřichovického duchovního nepostačovala. Takové tvrzení popudilo jetřichovického kooperátora a věc prý v roce 1853 bez vědomí faráře ohlásil na biskupství. Následně v Jetřichovicích proběhly první zábory knih (Beck 1871: 28-30).

Druhá polovina padesátých let nepochybně přinesla zkliďnění situace i v Jetřichovicích. V březnu 1857 nastoupil na jetřichovickou faru nový farář Laurenz Hoentschel (*1808),³¹ který záhy zjistil, že se nekatolíci shromaždu-

²⁶ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému administrátorovi z 3. 11. 1842.

²⁷ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, opis dopisu biskupské konzistoře vikariátnímu úřadu z 5. 7. 1860.

²⁸ SOkA Děčín, FÚ Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 96.

²⁹ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému faráři z 8. 8. 1840.

³⁰ SOkA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 125.

³¹ SOkA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 119; Catalogus, 1858, s. 43.

jí kolem krejčovského mistra Josefa Mahra, v jehož domě pak pořádají bratrské bohoslužby.³²

Dobrná a Huntířov před rokem 1860

Jak uvádí Beck, mezi všemi obcemi, které později příslušely k růžovskému evangelickému sboru, byla Dobrná (něm. Hochdobern) vlastně úplně první vesnicí, „ve které dospěl značný počet osob k rozumovému poznání omylu a tmářství římskokatolické církve“ (Beck 1871: 47).³³ Tito lidé se začali scházet a kromě bible četli romány, církevní dějiny a noviny. K záborům knih došlo snad již v roce 1835 nebo 1836. Nekatolíci z Dobrné se vlastně jako úplně první ze sledované oblasti setkali s *velkým Michelem* z Gersdorfu a jeho prostřednictvím navázali kontakty s Herrnhutem a později i s růžovskými nekatolíky (Beck 1871: 47-48).

Hnutí se z Dobrné rozšířilo i do sousední farní vesnice Huntířova (něm. Güntersdorf). Florian Rietschel z Dobrné kolportoval do Huntířova evangelickou literaturu, Nový zákon se pak do Huntířova dostával prostřednictvím jednoho starého pláteníka. Když jeden z nekatolíků seznal, že se kázání katolického faráře rozcházela s učením Písma, žádal jej o vysvětlení a poučení, zůstal však nevyslyšen (Beck 1871: 48-50).

Nekatolické společenství v Dobrné bylo oslabeno odchodem některých přívrženců do Ameriky za zlepšením životních podmínek, nikoli však pro větší náboženskou svobodu. V 50. letech nekatolíci z Dobrné i Huntířova navštěvovali evangelické pobožnosti v Podmoklech, k prvním přestupům zde došlo na jaře roku 1861 (Beck 1871: 51).

Teologie, četba a liturgické projevy skupiny odpadlíků v Jetřichovicích a Dobrné před rokem 1860

Pro bližší náhled do náboženských představ nekatolíků z těchto vesnic zůstáváme většinou odkázáni na Beckovo zpracování, u něhož je zejména v otázkách věrouky autenticita značně nejistá. Nekatolíci z Dobrné věřili v jednoho Boha a v čisté slovo Boží, tedy bibli. Kromě bible používali ještě bratrský zpěvník

³² SOKA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 126-127.

³³ „...in welchem eine ziemliche Anzahl Personen zu einer verstandesmäßigen Erkenntniß von den Irrthümern und der Verfinsterung in der Römisch-katholischen Kirche gelangten.“

a knihu kázání. V Jetřichovicích je doloženo užívání Arndtova *Opravdového křesťanství* jako pomůcky při výkladu bible (Beck 1871: 26-28).

Velmi zajímavým textem byl spisek, jehož autorem byl přímo Michel z Gersdorfu. Jednalo se vlastně o jakousi pomůcku či příručku, jež na jednom listu uváděla poučky katolické církve, které byly na protější stránce vyvraceny z pozic bible. Tento spisek byl odpadlíky pečlivě studován, neboť po jeho zabavení bylo během komisionálního jednání konstatováno, že se odpovědi stran vyznání obžalovaných shodují s tezemi uvedenými zde (Beck 1871: 36-37).

Nekatolíci z Jetřichovic se nejprve účastnili bohoslužeb v Růžové. Při jedné návštěvě v Růžové jim Florian Guth četl z Janova evangelia a vykládal jim jej (Beck 1871: 27). V Jetřichovicích se bohoslužby konaly v domě krejčovského mistra Josefa Mahra, později pravděpodobně z konspirativních důvodů se místa konání bohoslužeb měnila. Bohoslužby sestávaly z modliteb, zpěvu písní, čtení a výkladu biblických perikop. Na závěr následovaly tzv. smírné polibky (*Friedensküsse*), které si mezi sebou vyměňovali účastníci bohoslužby bez ohledu na pohlaví.³⁴ V Dobrné se zpočátku bohoslužby konaly dokonce v lese (Beck 1871: 9).

Nekatolíci se označovali jako evangelíci (*Evangelische*) nebo jako bratrská obec (*Brüdergemeinde*). Okolím byli nazýváni jako nově věřící (*Neuglaubige*), nebo též přezdívkou *Muckere*. Konfesně měli nejbliže k herrnhutské bratrské církvi, jak poznamenal i jetřichovický katolický farář.³⁵

Přestupy v Jetřichovicích v roce 1860

V roce 1860 vyvolalo v Jetřichovicích rozruch obrácení tří mladých sourozenců. Tito mladí lidé museli denně docházet na zkoušky k faráři, který též začal vyhledávat ostatní odpadlíky za účelem jejich poučení. Nekatolíci se však naopak začali intenzivně zajímat o možnost přestupu k evangelické církvi. Po neúspěšných dotazech na obecním a okresním úřadu se rozhodli informovat na evangelickém farním úřadu v Habřině (Beck 1871: 31-33).

Krátce po návštěvě Habřiny byly v Jetřichovicích vyhledávány nekatolické knihy, které ovšem představitel českokamenického okresního úřadu s písařem nezabavovali, pouze sepisovali, s výjimkou spisu *velkého Michela* z Gersdorfu, pomůcky k rozpoznání omylů katolické církve. Bylo zakázáno pořádání

³⁴ SOKA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 126-127.

³⁵ SOKA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 130.

nekatolických shromáždění, přičemž dotyčné domy byly postaveny pod policejní dohled (Beck 1871: 35-38). Zákazy nekatolických schůzek se patrně dotkly i Růžové, kde byly též jedním z impulsů výstupů z katolické církve.³⁶

Přesto však 24. června 1860 složilo 9 lidí z Jetřichovic vyznání víry v evangelickém kostele v Habřině. U otců od rodin nepřestoupily manželky ani jejich děti, jak tomu bylo v Růžové, a evangelíci v Jetřichovicích tak zůstali pouze malou skupinkou. I tak byl přestup devíti osob k evangelické církvi ve vsi vnímán jako akce velkého rozsahu. Farní kronika dokonce píše o „přestupu tolika osob“.³⁷

Přestupy v Růžové v letech 1860–1861

Ještě v roce 1859 farář ve své zprávě uváděl, že sektáři rozhodně neuvažují o výstupu z katolické církve a s vděčností přijímají svátost posledního pomazání.³⁸ O to větší překvapení musel růžovskému faráři způsobit náhlý zájem nekatolíků o výstup z katolické církve. V průběhu května roku 1860 za ním totiž přišlo 16 mužů z Růžové, aby mu oznámili, že chtějí opustit katolickou církev za účelem vstupu do evangelické církve augsburského vyznání. Dle jedné výpovědi je k tomuto kroku dovedly události v Jetřichovicích. Záměr prý v srdcích nosili tajně již 20 let. Farář doufal, že Boží milosrdenství nebo smrt v jejich řadách je přivede k návratu do katolické církve, jak tomu bylo i v předešlých případech, a požádal konzistoř o možnost světského zákazu konání nekatolických shromáždění.³⁹

Farář byl urychleně penzionován a administrováním farnosti byl pověřen Wenzel Richter (*1826), dosavadní kooperátor v Teplicích.⁴⁰ Po prvních ohláškách bylo okresním hejtmanstvím zahájeno vyšetřování ve věci nekatolíků. Současně okresní úřad v Děčíně vydal zákaz konání nekatolických shromáždění ve vsi.⁴¹

³⁶ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, protokol o ohláškách o výstupu z církve č. 1 z 17. 6. 1860.

³⁷ „Dieser Übertritt so vieler Personen.“ SOkA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 127-128.

³⁸ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, odpověď růžovského faráře litoměřickému biskupovi z 15. 2. 1859.

³⁹ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis růžovského faráře biskupské konzistoři z 21. 5. 1861.

⁴⁰ Catalogus, 1859, s. 24; 1861, s. 53; Beck 1871: 41.

⁴¹ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, kopie dopisu okresního hejtmana růžovskému obecnímu úřadu z 7. 6. 1860.

V červnu chtěli nekatolíci učinit na farním úřadě druhé ohlášky. Administrátor Richter jim však v souladu s konzistoriální instrukcí sdělil, že jejich první, hromadně provedené, přihlášení bylo nezákonné a jejich první ohlášky jsou tak neplatné. Zákonný postup vyžadoval prohlášení jednotlivců, potvrzené dvěma svědky.⁴² Odpadlíci přes počáteční protesty skutečnost vzali na vědomí a oznámili ji svým souvěrcům.⁴³

Za několik dní k administrátoru Richterovi dorazilo 18 mužů, aby zákonně vykonali své první ohlášky o výstupu z katolické církve, o čemž byl s každým z nich sepsán protokol. Administrátor farnosti usoudil, že pouze dva z těchto mužů, Florian Guth a Florian Scherze, byli schopni rozumně mluvit a byli lépe poučeni. Ostatní prý projevovali „pozoruhodnou neznalost“ (*stauunswerthe Unwissenheit*) nejen, co se dogmat katolického náboženství týče, ale i současného vyznání. Asi polovina odpadlíků uváděla, že katolická církev neumožňuje přijímání pod obojí, jak to přikázal Kristus, jiní prý z Božího slova získali jiné přesvědčení. K přestupům se odhodlali až nyní, neboť až teď se prý o nich začalo mluvit jako o sektě a došlo k zákazu jejich shromáždění.⁴⁴

Konzistoř na základě výpovědí odpadlíků a dle hlášení okresních úřadů konstatovala, že tyto osoby není možno označit jinak než jako blouznivce, kteří nemají žádné pevné vyznání a kteří uznávají Písmo svaté pouze do té míry, dokud je ve shodě s jejich domnělými vnuknutími. Konzistoř dále apelovala na přísný dohled nad rodinami odpadlíků, zejména nad jejich dětmi.⁴⁵

Největším zájmem ze strany církevních i světských úřadů bylo zabránění konání nekatolických bohoslužebných shromáždění. Výzvy k jejich zákazu byly několikrát opakovány. Krajský úřad vydal výnos, dle kterého se má proti konání takových schůzek postupovat se vši energií a neoblomností a v případě nutnosti i za spolupráce četnictva, které bylo v tomto smyslu již instruováno.⁴⁶

Nicméně i tak 29. července 1860 složilo v evangelickém kostele v Habřině 14 mužů vyznání víry, 12. srpna pak další čtyři v modlitebně v Podmoklech.⁴⁷

⁴² SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, přípis Wenzela Richtera z 14. 6. 1860 na konceptu dopisu růžovského faráře biskupské konzistoři z 21. 5. 1860.

⁴³ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, koncept dopisu růžovského administrátora biskupské konzistoři z 20. 6. 1860.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, opis dopisu biskupské konzistoře krajskému úřadu v Litoměřicích z 18. 7. 1860 a opis dopisu biskupské konzistoře vikariátnímu úřadu z 19. 7. 1860.

⁴⁶ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, kopie dopisu okresního hejtmanství obecnímu úřadu v Růžové z 30. 7. 1860.

⁴⁷ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis habřinského faráře růžovskému faráři z 13. 8. 1860; koncept dopisu růžovského administrátora biskupské konzistoři, b. d. [konec listopadu 1860].

30. srpna Růžovou navštívil herrnhutský cestující kazatel Johann Wedemann spolu s Andreasem Ohmannem (pozdějším herrnhutským kolportérem) ze Seifhennersdorfu a Adalbertem Salomonem z Rumburku. Tito muži byli zatčeni a vyslýcháni na okresním úřadě v Děčíně. Několik dní zůstali ve vazbě pro podezření ze zločinu ve věci rušení náboženství a provinění proti veřejnému klidu a pořádku, avšak na základě rozhodnutí krajského soudu v Litoměřicích z 11. září byli jako nevinní propuštěni (Beck 1871: 43-45).⁴⁸ Jistě ke zklamání církevních úřadů, neboť administrátor Richter poznamenal, že jistě dojde k dalším přestupům, když zatčení nemělo žádné důsledky.⁴⁹

V Růžové se v září skutečně na katolický farní úřad dostavily další dvě skupinky vesničanů, oznamující svou touhu po opuštění katolické církve. A tentokrát více než polovinu tvořily ženy. Nejčastějším důvodem přestupu bylo přesvědčení získané z Božího slova (Duch Pána, který je v jeho slovech; Duch Pána jej přesvědčil k lepšímu; toto přesvědčení má ze slova Božího apod.), dvě ženy jako důvod udávaly, že jejich manželé jsou evangelického vyznání. Tyto přestupy znamenaly pro katolickou správu neblahé zjištění, neboť se ukázalo, že manželky ani děti odpadlíků v katolické církvi nezůstanou.⁵⁰

Mezi 1. listopadem 1859 a 31. říjnem 1860 se v litoměřické diecézi uskutečnilo 124 přestupů z katolické k evangelické církvi. 25 lidí z Růžové a 9 z Jetřichovic tvořilo čtvrtinu z tohoto počtu.⁵¹ Na přelomu roku 1860 a 1861 v Růžové učinilo své první ohlášky o výstupu z církve dalších 11 lidí. Jednalo se o manželky a potomky již dříve od katolické církve odpadlých mužů a jeden manželský pár.⁵² Počátkem února pak všichni vstoupili do evangelické církve.⁵³

Začátkem roku 1861 došlo k obsazení farářského místa v Růžové sedmatřicetiletým Josefem Blumentrittem (*1823). Po dlouhé době se Růžové dostalo mimořádného duchovního. Byl velmi pečlivý, svědomitý, energický a tro-

⁴⁸ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis českokamenického vikáře růžovskému administrátorovi z 15. 11. 1860.

⁴⁹ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis administrátora farnosti biskupské konzistoři z 24. 9. 1860.

⁵⁰ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis administrátora farnosti biskupské konzistoři z 24. 9. 1860 a z 2. 10. 1860; protokoly o výstupech č. 19-27 z 23. a 28. 9. 1860.

⁵¹ Diecézní archiv v Litoměřicích (dále jen DA Litoměřice), konzistorní korespondence (dále jen KK), výkaz o změnách vyznání v litoměřické diecézi z 17. 1. 1861.

⁵² SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, protokoly o prvních ohláškách č. 28-38 z 30. 12. 1860 a 4. 1. 1861; DA Litoměřice, KK, dopis růžovského administrátora biskupské konzistoři ze 4. 1. 1861 s průvodním dopisem kamenického vikáře čj. 132 z 6. 1. 1861.

⁵³ SOkA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis habřínského faráře do Růžové z 5. 2. 1861.

chu horkokrevný. Proti nekatolíkům ve farnosti vystupoval velmi rázně, avšak přestupy zastavit nedokázal.⁵⁴

Farář Blumentritt se ihned po nástupu snažil odhalit příčiny výstupů z katolické církve. Odpadlíci počátky spojovali se špatnou duchovenskou správou na počátku 40. let. Katolický kooperátor Heller byl prý zcela nevěřící člověk a farář Mrazek byl zase velmi slabým mužem. Skupinka pak bez problémů působila ve vsi i za faráře Philippa Hikische.⁵⁵ Blumentritt označoval za hlavního viníka přestupů Florianu Gutha.⁵⁶

Přestupy v Dobrné a Huntířově

Po přestupech v jetřichovické, růžovské a arnoltické farnosti došlo v roce 1861 k přestupům i ve farnosti Huntířov, kde také existovala skupinka nekatolíků. V Huntířově přestoupil pouze jeden muž, v Dobrné čtyři lidé, což byl „smutný zbytek sekty“ (*der traurige Überrest jener Sekte*), která byla v předchozích letech prý byla velmi početná. Hlavním důvodem přestupu byla nemožnost přijímání pod obojí.⁵⁷ 24. března vstoupilo těchto pět lidí do evangelické církve. Další přestupy se ve farnosti uskutečnily v následujícím roce.⁵⁸

První pohřeb a zřízení evangelického hřbitova v Růžové

Velkou slavnost pro evangelickou komunitu v Růžové jistě představoval první evangelický sňatek. O události se vědělo dlouho dopředu, a to dokonce i v katolických kruzích.⁵⁹ Oddávky se konaly 9. dubna 1861 v modlitebně v Podmoklech.⁶⁰ Novomanželům Richterovým se krátce na to narodil syn Emanuel. Jednalo se o první dítě nekatolíků, zároveň však i o prvního zemřelého v tomto sboru.⁶¹ Habřinský farář místo ke křtu dorazil až k pohřbu. Katolický farář však

⁵⁴ SOKA Děčín, AO Růžová, inv. č. 1, obecní kronika, s. 107; FÚ Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 92; Catalogus, 1860, s. 26; 1861, s. 25; 1862, s. 17.

⁵⁵ DA Litoměřice, KK, průvodní dopis českokamenického vikáře biskupské konzistoři čj. 1858 z 7. 4. 1861.

⁵⁶ DA Litoměřice, KK, dopis růžovského faráře biskupské konzistoři čj. 1858 z 4. 4. 1861.

⁵⁷ DA Litoměřice, KK, dopis huntířovského faráře biskupské konzistoři z 18. 3. 1861.

⁵⁸ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 20/1, evangelická matrika Růžová, vevázaný seznam změn vyznání.

⁵⁹ SOKA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, dopis administrátora farnosti biskupské konzistoři z 2. 10. 1860.

⁶⁰ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 4/4, evangelická matrika oddaných Habřina, s. 30-31.

⁶¹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 4/5, evangelická matrika zemřelých Habřina, s. 82-83.

pro pohřeb chlapečka na hřbitově nabídl jen místo, které sloužilo k pohřbům sebevrahů nebo nemanželských dětí. K tomu farář ještě vysvětlil, že by bylo nutné prorazit vchod ve hřbitovní zdi tak, aby nekatolíci nenosili mrtvolu přes posvěcenou půdu. Takovou možnost evangelíci odmítli (Beck 1871: 52). Farář vysvětloval, že se evangelíci oddělili od katolíků v životě a měli by být oddělení i ve smrti.⁶² Shromážděný dav katolíků prý farářovi odpověděl potleskem. Dítě bylo pak ještě téhož dne pohřbeno na pozemku evangelíka Johanna Gutha. Pohřeb proběhl již bez dalšího rušení (Beck 1871: 53; Scheuffler 1909: 18; Wunderling 1862: 34).

Růžovští evangelíci zažádali o zřízení vlastního hřbitova na svahu Kovářova kopce (*Butterberg*) kousek za vesnicí. Pozemek byl shledán vyhovujícím a hřbitov byl 16. května 1862 posvěcen. Evangelíci prý usilovali o obdobný vzhled hřbitova jako v Herrnhutu, tedy bez symbolu kříže, jenž jim prý přišel příliš katolický. Zřízení hřbitovního kříže nakonec prosadil evangelický farář (Beck 1871: 54-55; Scheuffler 1909: 19).

První pohřeb na novém evangelickém hřbitově se konal až 25. července 1862,⁶³ kdy zde byla pohřbena tříměsíční dcerka Johanna Hilleho. Současně sem byla se svolením zemského místodržitelství přenesena mrtvola dítěte Emanuela Richtera, doposud pohřbená na zahradě sedláka Johanna Gutha. Obě děti byly pohřbeny do stejného hrobu.⁶⁴

Filiální sbor a stavba sborového domu

V duchovní péči zůstali růžovští evangelíci odkázáni na sedm hodin vzdálenou Habřinu. Bohoslužby bylo možné navštěvovat pouze v Podmoklech, čehož však byli schopni spíše jen mladší členové sboru, ostatní zůstávali odkázáni na bibli a knihu kázání. Řešením mohlo být povolání vlastního duchovního, které s sebou však zároveň přinášelo potřebu bohoslužebného prostoru a bytu pro duchovního (Beck 1871: 55-57).

⁶² Tuto větu uvádí Joseph KOWARZ, *Nachricht und Bitte aus Rosendorf*, Sebnitz květen 1862, uloženo v knihovně Unitätsarchiv der Evangelischen Brüder-Unität (dále jen UA) Herrnhut, sign. NB.I.R.3.402.D.3.c, odkud pak přejímá Beck 1871: 53. Pro Bräunlicha je snad díky tomuto výroku Blumentritt „fanatickým knězem“ (Bräunlich 1904: 46).

⁶³ Datace v matrice a na náhrobku se rozcházejí. Matrika totiž uvádí 25. červenec, zatímco na náhrobku je vytesán 25. srpen. SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 4/5, evangelická matrika zemřelých Habřina, s. 88-89.

⁶⁴ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 4/5, evangelická matrika zemřelých Habřina, s. 88-89.

Myšlenka stavby sborového domu získala podporu vyslanců z Herrnhutu, kteří Růžovou navštívili v červenci 1862 (Wunderling 1862: 29-34). Žádosti o podporu sepsal habřínský farář Kowarz,⁶⁵ stejně jako Heinrich Levin Reichel jako zástupce Podpůrného spolku v Herrnhutu (*Hülfs-Verein zu Herrnhut*).⁶⁶ O Růžové se v církevních kruzích začalo mluvit častěji a vešla ve známost i díky článkům otiskovaným v církevních časopisech (Scheuffler 1909: 19). Na podzim roku 1862 měli Růžovští na stavbu modlitebny již několik set zlatých. Rozpočet stavby však činil 11 tisíc zlatých (Beck 1871: 57-58).

S nárůstem počtu evangelíků v Růžové a okolních obcích vyvstal požadavek na jejich organizování. Tzv. Protestantské provizorium z roku 1849 a zejména Protestantský patent z roku 1861 zrušily omezení Tolerančního patentu, takže odpadly požadavky na určitý počet evangelíků nutný k založení sboru. Proto již v březnu 1863 schválila evangelická vrchní církevní rada ve Vídni ustanovení filiálního sboru habřínské evangelické farnosti v Růžové (Beck 1871: 71). Nově zvolené presbyterium na svém prvním zasedání v dubnu 1863 schválilo záměr stavby sborového domu, jehož součástí měl být modlitební sál, byt duchovního a evangelická škola. Pozemek na stavbu v blízkosti evangelického hřbitova za nízkou cenu 200 zl. prodal Johann Guth a na jaře 1863 byla stavba zahájena (Beck 1871: 58-59; Reichel 1863: 213-214).

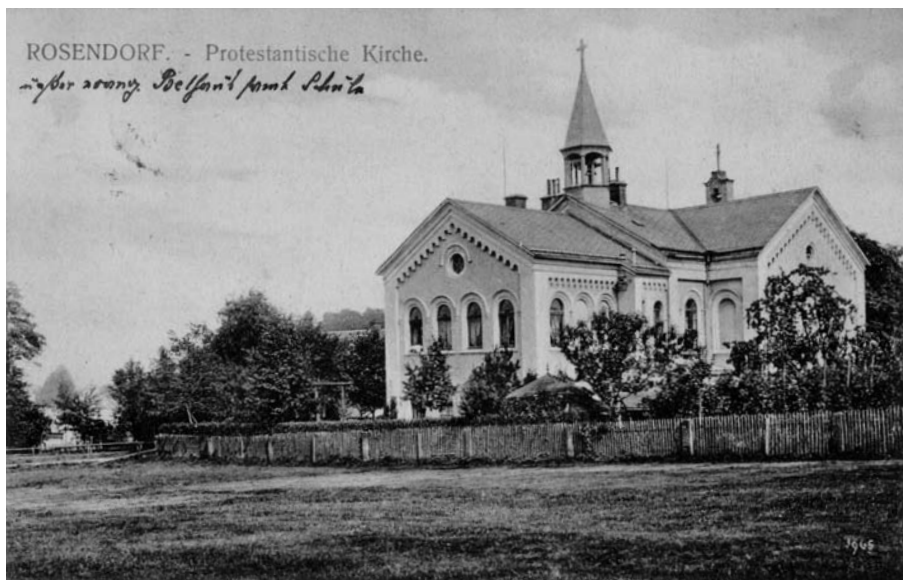
23. června 1863 proběhla slavnost položení základního kamene, na kterou se kromě mnoha souvěrců z Gersdorfu, Seiffhennersdorfu, Eibau a okolních obcí na saské straně hranice dostavil i farář Kowarz a kazatel Reichel z Herrnhutu (Reichel 1863: 214-220; Beck 1871: 60). K posvěcení dokončené modlitebny došlo 28. září 1864. Katolický svátek sv. Václava byl prý zvolen na žádost katolických obyvatel Růžové, aby se mohli slavnosti též zúčastnit (Reichel 1864: 315-316). Posvěcení modlitebny se zúčastnili tři faráři z Drážďan, farář Hartmann z Reinhardsdorfu, pastor Schubert z českého helvetského sboru v Krabčicích a podmokelský pastor Berger. Mezi účastníky bylo i značné množství místních katolíků (Reichel 1864: 316-317). Katolický farář hodnotil slavnost jako demonstraci protestantů proti katolické církvi.⁶⁷

Náklady na stavbu dosáhly téměř 10 tis. zl., přičemž asi 5 tis. tvořily dary spolků Nadace Gustava Adolfa, 4 tisíce poskytl Herrnhut a okolní obce. Růžová

⁶⁵ Joseph KOWARZ, *Nachricht und Bitte aus Rosendorf*, Sebnitz květen 1862, uložena v knihovně UA Herrnhut pod sign. NB.I.R.3.402.D.3.c.

⁶⁶ Heinrich Levin REICHEL, *Aufruf zur Unterstützung des evangelischen Gemeinleins in dem katholischen Dorfe Rosendorf in Böhmen*, Herrnhut 1862, uloženo v knihovně UA pod sign. NB.I.R.3.402.F.4.

⁶⁷ SOKA Děčín, FÚ Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 96.

Sborový dům v Růžové (počátek 20. století); soukromá sbírka Petra Jozy, Děčín.

prý byla v církvi velmi známá a mluvilo se o ní jako o sestře Růžové (*Schwester Rosendorf*) (Beck 1871: 67-68). Modlitebna vykazovala herrnhutskou inspiraci. Před pozdější přístavbou měl objekt spíše charakter sborového domu nežli kostela, už kvůli pohledovému uplatnění delší stěny jako vstupního průčelí s výrazným mírně předsunutým trojosým symetricky pojatým rizalitem, ukončeným trojúhelným štítem s malou zvonici s křížem. Objekt byl patrový, půdorysně šlo o pravouhlý průnik dvou obdélníků. V přízemí se nacházela místnost sloužící jako škola a byt duchovního s kuchyní a komorou. Modlitební sál zabíral patro prakticky v celé šířce objektu. Oltář byl umístěn při jižní stěně sálu, varhany pak na protější. Po stranách oltáře byla situována kazatelna a křtitelnice. Kapacita sálu byla 200 až 300 míst (Reichel 1864: 315; Beck 1871: 67-68).

Povolání vikáře Becka

V době rozhodnutí o stavbě sborového domu nebyla otázka povolání vlastního duchovního aktuální, jelikož na to nedostačovaly finanční prostředky. Jako možné řešení se jevílo zaměstnání učitele, který by kromě výuky vedl bohoslužby. Z Herrnhutu však vzešel návrh na povolání nějakého mladého teologa

bratrské církve. Na konci roku byl již osloven Conrad August Beck, dosavadní učitel na pedagogiu v Niesky, že by měl po dokončení stavby modlitebny nastoupit na místo vikáře habřinské farnosti pro sbor v Růžové (Reichel 1864: 316; Beck 1871:69).

26. března 1864 byla uzavřena smlouva mezi habřinským farářem a presbyteriem růžovské filiální obce, upravující vztahy sboru v Růžové jako filiální obce k evangelické farnosti Habřina a definující práva a povinnosti vlastního vikáře (Beck 1871: 71-72). Schválení povolání vikáře z herrnhutské církve urychlila osobní intervence faráře Kowarze na generální synodě ve Vídni, neboť mezitím se Kowarz stal seniorem západního seniorátu české augsburské superintendence evangelické církve. 1. května 1864 byl v Růžové vikářem zvolen Conrad August Beck, jenž byl následně ordinován jáhnem bratrské církve. Růžovským vikářem byl instalován během slavnosti posvěcení nové modlitebny 28. září 1864. (Beck 1871:75-76; Reichel 1864: 316).

Conrad August Beck se narodil 19. října 1835 v Herrnhutu. V letech 1856 až 1864 vyučoval na chlapeckých ústavech v Gnadenfeldu a Niesky a na pedagogiu v Niesky. Pro Růžovou se ukázal být tím pravým mužem. Byl velmi obětavý ve své službě a byl dobrým kazatelem. V Podmoklech o něj projevíli zájem jako o faráře, nicméně Beck v Růžové setrval až do povýšení sboru na farnost. V roce 1866 se oženil s Pauline, rozenou Rosenow. V Růžové se jim narodilo 6 dětí a další 3 pak v Gnadenfeldu, kde působil po odchodu z Růžové. V roce 1888 byl Beck vysvěcen na biskupa bratrské církve. V roce 1901 odešel do penze. Zemřel po krátké, ale těžké nemoci 24. února 1908. Beckovým přínosem bylo i zpracování historie sboru, jež vyšlo tiskem v roce 1871 a které zůstává v mnoha ohledech nepřekonaným pramenem pro poznání dějin nekatolíků v Růžové a okolí. S růžovskými evangelíky zůstával Beck v písemném kontaktu i po svém odchodu, jak dokládá dopis uložený v jeho pozůstalosti v herrnhutském archivu (Träger –Träger-Große 1999; Hennig 1922: 55).⁶⁸

Filiální sbor v letech 1864–1875

Během několika let dosáhli růžovští evangelíci skutečně výrazného úspěchu. Počet členů sboru již v této době přesáhl stovku, obec měla vlastní hřbitov,

⁶⁸ *Zum Gedächtnis unsers am 24. Februar in Herrnhut entschlafenen Bruders Konrad Beck*, Herrnhut 1908; UA Herrnhut, fond Nachlass Conrad August Beck, nezpracováno, složka Briefe an Conrad Beck 1886-1902, dopis č. 67 od Agathona Pultara Conradu Beckovi z 20. 3. 1897.

sborový dům se školou a vikáře. Značné samostatnosti dosáhla též statuem filiálního sboru (Reichel 1863: 213).

Uvnitř sboru bylo nutné najít konsenzus mezi bratrským kazatelem a luterskou orientací církve. Bylo třeba dosáhnout shody na podobě bohoslužeb, přičemž za základ posloužila württemberská agenda. Hlavní bohoslužba začínala zpěvem písně, po které vikář pozdravil shromážděné od oltáře biblickou prosbou o požehnání. Pokračoval zvoláním *Der Herr sei mit euch*, načež obec odpověděla: *und mit deinem Geiste!* Poté následovala modlitba z agendy, biblické lekce a společně přednesené vyznání víry, jež bylo součástí pobožnosti učiněno prý zejména s ohledem na katolické účastníky. Po hlavní písni vikář pokračoval kázáním. Následoval Otčenáš, ohlášky a prosba o požehnání. Poté byl odezpíván jeden verš a duchovní promluvil o požehnání. Pobožnost byla zakončena zpěvem a následující tichou modlitbou. Křty se konaly po hlavní bohoslužbě. Nedělní odpolední bohoslužba začínala ve dvě hodiny a zahrnovala buď krátké kázání nebo sdělení z oblasti misie. V úterý večer od osmi hodin držel vikář biblické hodiny, které následujícího večera vykonával i v soukromých domech v Jetřichovicích a Huntířově nebo Dobrné. K tomu vikář ještě v týdnu sloužil dvě pobožnosti, jež měly spíše charakter shromáždění bratrské obce. Konaly se v sobotu a v neděli večer v modlitebně, v zimě pak v soukromém domě. Jejich náplní byla četba misijních zpráv nebo životopisů, zpěv a závěrečná modlitba, jež byla obvykle pronášena některým ze členů obce (Beck 1871: 86).

Zejména zpočátku prý bohoslužby navštěvovali i katolíci. Často prý byli překvapeni, když vikář při kázáních mluvil o Panně Marii a mnoha katolických světcích jako příkladech pro ctnostný život. Snad i toto vedlo ke zklidnění situace ve vsi, i když nedůvěra většiny katolíků vůči evangelíkům přetrvávala, především v případě katolického faráře, jenž v osobě Josefa Blumentritta představoval neústupného obránce katolické církve proti evangelíkům (Beck 1871: 88-89).

Tzv. prubuzenecké hnutí mělo v Jetřichovicích obdobný průběh jako v Růžové, byť v podstatně skromnějším měřítku. Katolický farář v Jetřichovicích přičítal úspěchy nekatolíků zejména podpoře Spolku Gustava Adolfa, za jehož podpory měl být zřízen evangelický sbor, postavena modlitebna a povolán pastor z herrnhutské bratrské obce. Přičemž jurisdikce pro členy tohoto sboru z Růžové, Jetřichovic i okolních obcí byla prý podřízena herrnhutské církvi.⁶⁹

⁶⁹ SOkA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 128-129

Pravděpodobně poslední větší akcí proti nekatolickým vlivům ve vsi představovalo povolání misie na jaře 1865. Tři jezuité působili v Jetřichovicích a v Růžové na přelomu dubna a května. Konali zde častá kázání a zpovědi. Z počátku prý vůči evangelíkům volili smířlivý tón. Když se však žádni evangelíci na jejich kázání nedostavovali, začali proti evangelické církvi brojit. Jejich činnost jistě neprospěla uklidnění vztahů mezi katolickou většinou a evangelíky, nicméně i za jejich působení ve vsi proběhly ohlášky o výstupu z katolické církve, dokonané v červenci 9 přestupy k evangelické církvi (Beck 1871: 96-97).⁷⁰

Plat vikáře Becka po celou dobu jeho služby hradila herrnhutská církev. Obec se pouze starala o dobrý stav modlitebny a vikářova bytu, taktéž vikářovi obstarávala dřevo na topení a hradila výdaje spojené s obecními a bohoslužebnými potřebami. Mateřské obci v Habřině byl odváděn příspěvek 40 zl. ročně. K možnému finančnímu zajištění sboru byl na jaře roku 1865 založen farní a školní dotační fond, jehož úroky zatím měly pokrýt vydání za údržbu modlitebny. Základ fondu tvořily peníze od Spolku Gustava Adolfa. Od roku 1870 se obec vyplácením úroků z tohoto fondu podílela na platu vikáře 60 zl. ročně (Beck 1871: 103-104).

Vikář Conrad Beck po svém nástupu docházel do Jetřichovic každý týden, aby v některém z domů konal večerní bohoslužby. Taková bohoslužba sestávala z modliteb, zpěvu duchovních písní, čtení bible a pastorova kázání, někdy však i kázání některého z bratrů, na kterého zrovna „sestoupil Duch“.⁷¹ Hnání zvědavostí (alespoň podle jetřichovického katolického faráře) se na těchto bohoslužbách objevovali i jetřichovičtí katolíci ve značném počtu. Nicméně farář charakterizoval své farníky jako praktické lidi, než aby u nich našlo dlouhodobější ohlas „přepjaté pocitové blouznění těchto herrnhutských pietistů“.⁷²

Jetřichovičtí evangelíci nebyli nikdy početnou skupinou a ve sledovaném období dokonce pozorujeme citelný úbytek členů. V roce 1860 přestoupilo k evangelické církvi 9 lidí, desátý pak v roce 1863. V roce 1875 však bylo v Jetřichovicích již jen pět evangelíků. Pohřby na jetřichovickém, stejně jako arnoltickém katolickém hřbitově probíhaly bez komplikací.⁷³

⁷⁰ SOA Litoměřice, Sbirka matrik, N 20/1, evangelická matrika Růžová, vevázaný seznam změn vyznání; SOKa Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 130-131; FÚ Růžová, inv. č. 2, farní kronika 2, s. 98-99.

⁷¹ „Der Geist kommt.“ SOKa Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 129.

⁷² „die überschwängliche Gefühlsschwärmerei dieser Herrnhuter Pietisten.“ SOKa Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 130.

⁷³ SOA Litoměřice, Sbirka matrik, N 4/5, evangelická matrika zemřelých Habřina, s. 94-95;

Sborový dům v Růžové – průčelí; zadní trakt. Foto autor 2005.

Mimo „tradiční“ oblasti s evangelickými menšinami ve filiální obci došlo na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, snad i kvůli vikárovu působení, k přestupům i v jiných obcích. V roce 1869 bylo kazatelské místo zřízeno v Markvarticích (něm. Markersdorf), vesnici vzdálené asi 10 km od Růžové. August Asten, svobodný mládenec z Markvartic, totiž odcestoval do Ameriky, kde došel obrácení působením metodistické církve. Po návratu o nedělích docházel do Růžové na kázání. Zároveň jednou do měsíce vikář Beck vysluhoval v domě Astenova bratra v Markvarticích. Již o Velikonocích 1870 byla do evangelické církve přijata skupinka lidí z Markvartic (Beck 1871: 98-100).⁷⁴

Na bohoslužby v Markvarticích docházeli i souvěrci z Dobrné a Huntířova, kteří to měli blíže nežli do Růžové. August Asten půl roku působil jako kolportér v okolí Markvartic, na jaře 1871 byl však přeložen do Tyrol a markvartická evangelická skupinka tak přišla o velmi aktivního člena (Beck 1871: 100-101).

Ve stejné době v nedaleké České Kamenici proběhl první pokus o založení kazatelské stanice. V roce 1869 se zde hlásilo 11 obyvatel k evangelické církvi, v roce 1874 již 27 obyvatel. Kazatelská stanice zde existovala pravděpodobně v letech 1870–1886. V sedmdesátých letech v České Kamenici Conrad Beck vysluhoval pravidelně bohoslužby, přičemž modlitebna byla zřízena v sálu nádražní restaurace (Zeman 2005: 201).

Hnutí zůstávalo nejsilnější v Růžové, kde v roce 1868 bylo 88 nekatolíků. V Arnolticích (Arnsdorf) 9, v Janově (Jonsdorf) 8, 13 v Huntířově a 4 v Dobrné. Mimo Růžovou došlo v letech 1864–1875 k největšímu počtu přestupů v Huntířově (18) a Markvarticích (12). Jiné středisko s výraznějším počtem přestupů se podle záznamů filiálního sboru do roku 1875 nevytvořilo.⁷⁵

18. února 1874 zemřel senior Kowarz, jenž se zasloužil o zřízení filiální obce v Růžové i povolání vlastního vikáře. Jeho smrt tak představuje jeden z předělů v historii evangelického sboru v Růžové v letech 1874–1875. Po Kowarzewě smrti již vztah k Habřině nebyl tak těsný, zároveň i Herrnhut dal Růžové na srozuměnou, že Becka bude potřebovat ve službě bratrské církvi v Lužici. Na obecním shromáždění 11. prosince 1874 byl projednáván další vývoj v Růžové (Scheuffler 1909: 27-30).

⁷⁴ SOA Litoměřice, Sbirka matrik, N 20/1, evangelická matrika Růžová, vevázaný seznam změn vyznání.

⁷⁵ Catalogus, 1869, s. 96-105; SOA Litoměřice, Sbirka matrik, N 20/1, evangelická matrika Růžová, vevázaný seznam změn vyznání, kde ovšem vůbec nejsou zaznamenány přestupy v České Kamenici, k nimž v tomto období došlo.

6. července 1875 evangelická vrchní církevní rada ve Vídni schválila žádost o povýšení Růžové na farnost. Habřině muselo být z Růžové zapláceno 300 zl. odstupného. Na financování vlastního faráře se měl spolupodílet Spolek Gustava Adolfa, přičemž většinu nákladů měla nést obec sama. Založením farnosti došlo k úplnému začlenění do struktur luterské církve, stvrzenému ještě odchodem vikáře Becka na jaře roku 1876. První evangelický farář do Růžové nastoupil na začátku roku 1877 (Scheuffler 1909: 30).⁷⁶

Zhodnocení: blouznivci, bratří, nebo luteráni?

Zásadní pro konfesionální orientaci nekatolíků z Růžové a okolních obcí bylo jejich ovlivnění herrnhutskou církví. Již před rokem 1840 máme doloženu četbu nekatolických knih v Dobrné a Růžové, můžeme se však pouze domnívat, že pocházela z herrnhutské církve. Po roce 1840 byl vliv bratrské církve dominantní ve všech sledovaných obcích, a to jak skrze kolportovanou literaturu, tak vzájemným stykem.

Náboženské představy, věrouka i vyznání nekatolíků v průběhu let 1840 až 1860 zůstávají nejasné. Herrnhutský vliv je jistě nezpochybnitelný již dle vyznání činěných při výstupech z katolické církve. Zachování věroučné „čistoty“ však nejsme schopni doložit a můžeme jen předpokládat, že absence stálého duchovního vedení studovanou či v bratrské církvi pevně zakotvenou autoritou vedla k odchýlkám od kodifikovaného učení církve.⁷⁷ Kromě bratrské církve na zdejší nekatolíky působily i jiné vlivy, zejména v podobě luterské církve, jejichž bohoslužeb se někteří účastnili v Podmoklech.

Z pohledu katolické církve se jednalo o sektáře. Ve farnosti totiž působila skupinka lidí odmítajících účast na oficiálním církevním životě a přímo se rozcházející ve věrouce i liturgických projevech s katolickou církví. A to vše relativně veřejně, pravděpodobně bez větší snahy o utajení po dobu dvaceti let.

Ve svých religiózních projevech dostali nekatolíci možnost vlastního projevu během bohoslužeb a zároveň našli cestu k pochopení evangelijní zvěsti i k porozumění bohoslužbám. Právě nepochopení katolických bohoslužeb bylo

⁷⁶ SOA Litoměřice, Sbirka matrik, N 20/2, evangelická matrika Růžová. 30. dubna 1876 provedl Beck poslední matriční zápis.

⁷⁷ Katolický administrátor farnosti v době přestupů konstatoval, že nemají jasno nejen v katolické věrouce, nýbrž ani v současném vyznání. A stejně tak bibli se měli zaštiťovat jen do té míry, byla-li ve shodě s jejich názory. SOKA Děčín, FÚ Růžová, karton č. 4, inv. č. 112, koncept dopisu růžovského administrátora biskupské konzistoři z 20. 6. 1860 a opis dopisu biskupské konzistoře vikariátnímu úřadu z 19. 7. 1860.

příčinou hledání mimo katolickou církev. Snad zde důležitou roli sehrál i individuální přístup a zájem ze strany členů bratrské církve o růžovské nekatolíky.

V konfliktu katolické většiny s evangelickou menšinou překvapivě odhalujeme analogie s ranou dobou toleranční. Zejména střet těchto dvou skupin v otázce pohřbu dítěte nekatolíků představuje příklad náboženské netolerance typický zejména pro proces vzniku evangelických sborů těsně po vydání Tolerančního patentu.

Přestup nekatolíků z Růžové a okolních vsí v letech 1860 a 1861 k evangelické církvi augsburského vyznání byl neskrývaným kompromisem, který byl vynucen především vnějšími okolnostmi. Oživené hnutí v Jetřichovicích vyvolalo represi církevních i světských úřadů v podobě zákazů nekatolických shromáždění v Jetřichovicích i v Růžové. Bratrská církev nebyla státem povolena, vstup do evangelické církve znamenal pro nekatolíky obdobně kompromisní řešení jako dosavadní účast na protestantských bohoslužbách.

Povolání duchovního z herrnhutské církve zmírnilo rozdíly mezi bratrsky orientovanými růžovskými evangelíky a luterskou podobou církve. Přestože oficiálně byla orientace sboru luterská, musíme do značné míry předpokládat zachování bratrského charakteru obce, posílené Beckovým působením. A že bratrský vliv zůstal ve sboru skutečně dlouho, dosvědčuje zpráva evangelického faráře v Růžové v roce 1914, kde píše, byť za účelem žádosti o finanční podporu z Herrnhutu, že růžovský pěvecký sbor stále ještě zpívá bratrské melodie (Giersch 1914: 163). Stejně tak Beck dokládá náboženská shromáždění bratrského charakteru kromě pravidelných bohoslužeb. K postupnému pronikání luterské věrouky i liturgie pravděpodobně docházelo již za působení vikáře Becka, zejména však po jeho odchodu z Růžové.

Vikářův odchod znamenal pro růžovské evangelíky značnou ztrátu. Vikář Beck byl ve sboru velmi oblíben, o čemž svědčí i fakt, že několik synů místních evangelíků dostalo ve zdejší oblasti poměrně neobvyklé jméno Conrad.⁷⁸ Ještě počátkem století visel jeho obraz v nejedné domácnosti, zejména však prý v srdcích pamětníků (Giersch 1914: 162). Kontakt s Beckem však zůstával zachován. Minimálně v roce 1897 je doložen písemný styk současného evangelického faráře Agathona Pultara s Conradem Beckem, jehož obsahem je především informace o rodinných záležitostech a o růžovských evangelících a jenž ukazuje na častější písemný kontakt.⁷⁹

⁷⁸ SOA Litoměřice, Sbíрка matrik, N 20/1, evangelická matrika Růžová.

⁷⁹ UA Herrnhut, fond Nachlass Conrad August Beck, nezpracováno, složka Briefe an Conrad Beck 1886–1902, dopis č. 67 od Agathona Pultara Conradu Beckovi z 20. 3. 1897.

Nekatolické myšlenky nejprve ovlivnily několik lidí z Dobrné, a to již v první polovině třicátých let 19. století. Na Herrnhut se od počátku orientovaly všechny skupinky nekatolíků v oblasti. Nejvíce stoupenců si však hnutí získalo v Růžové a tato obec pak vytvořila přirozené centrum později vzniklého sboru. V polovině šedesátých let se v Růžové k evangelickému vyznání hlásilo 60 až 70 obyvatel,⁸⁰ od konce šedesátých let se pak počet ustálil kolem 90 členů.⁸¹

Bratrská církev v českých zemích působila v rámci evangelické církve až do svého státního uznání v roce 1880. V některých lokalitách došlo později k vytvoření bratrských sborů, v Růžové však nikoli (Filipi 2008: 73). Velmi obdobný průběh, avšak s odlišným výsledkem, mělo i nekatolické hnutí v Dubé (něm. Dauba) na Českolipsku. Tamní sedlák Wenzel Mauder přišel do kontaktu s Herrnhutem v letech 1838–1839, tedy ve stejné době jako Florian Guth v Růžové. Na Dubsku se pak zformovala skupinka, z níž někteří vstoupili do evangelické církve, někteří však zůstali v katolické církvi až do založení bratrského sboru v letech 1872–1873. Hlavní rozdíl mezi Dubou a Růžovou spočíval ve vztahu k evangelické farní obci v Habřině. Nekatolíci z Dubé sice na rozdíl od Růžové docházeli na bohoslužby do Habřiny, avšak stále duchovní péče z této farnosti nedosáhli. V Růžové, byť za pomoci bratrské církve, se podařilo instalovat vikáře a v sedmdesátých letech dokonce upravit poměry povýšením na farnost, tedy úplným začleněním do struktur evangelické církve. Bratrský pokus o založení vlastní obce v Růžové tak nedošel zdárného konce. V Dubé pro absenci stálého duchovního zaopatření došlo počátkem sedmdesátých let k oddělení od Habřiny a k následnému ustanovení bratrské obce (Smejkal 2007: 93-101).

V Růžové v roce 1875 vznikla farní obec evangelické církve, po vzniku Československa začleněná do Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Zůstala farním sborem až do rozpuštění církve po druhé světové válce. Počet evangelíků ve vsi zůstal vysoko nad dobovým průměrem i v první polovině 20. století. V roce 1939 se k evangelické církvi hlásilo 236 obyvatel, tedy téměř 20 % (Herr 1993: 640).

Beckovým přínosem nebylo jen přímé působení v Růžové, nýbrž i zpracování historie sboru vydané v roce 1871. To se nyní podařilo rozšířit o značné množství informací studiem dochovaných písemných pramenů. Podařilo se lépe poznat postoje katolických úřadů vůči nekatolickému hnutí ve zmiňovaných

⁸⁰ SOkA Děčín, FÚ Jetřichovice, inv. č. 14, farní kronika, s. 128.

⁸¹ Catalogus, 1868-1875.

vesnicích a také hlouběji proniknout do náboženských představ nekatolíků mezi lety 1840 a 1860. Zdokumentována tak byla dlouhá cesta od prvních nekatolických projevů k založení farního sboru. Zároveň bylo lépe probádáno jedno z působišť bratrské církve v severních Čechách v polovině 19. století, byť nakonec snaha této církevní misie zůstala neúspěšnou a Růžová utvořila v této době jednu z nemnoha německých evangelických farních obcí v Čechách.

Po zániku církve a odsunu německého obyvatelstva se na tradici evangelického sboru navázat nepodařilo. Sborový dům přestal sloužit svému účelu a je dnes stejně jako nedaleký evangelický hřbitov zcela zdevastován.

Václav Zeman vystudoval pomocné vědy historické na Pedagogické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Od roku 2003 je archivářem děčínské pobočky Státního oblastního archivu v Litoměřicích, kde se věnuje zejména pořádání archivních fondů šlechtických velkostatků. Badatelsky se zabývá církevními dějinami 19. a 20. století a stavební historií.

Použité prameny a literatura

- Beck, Conrad August. 1871. *Geschichte der Entstehung der evangelischen Filialgemeinde A. C. in Rosendorf*. Herrnhut.
- Bränlich, Heinrich. 1904. *Los von Rom-Kämpfe im Böhmerland. III. Wie die heutige romfreien Kirchen in Böhmen entstanden*. München: J. F. Lehmanns.
- Filipi, Pavel a kol. 2008. *Malá encyklopedie evangelických církví*. Praha: Libri.
- Giersch, Otto. 1914. „Rosendorf, die erste „Los von Rom“ Gemeinde.“ *Herrnhut. Wochenblatt aus der Brüdergemeinde* 47, 1914, 19 (8. 5.): 162-163.
- Gottas, Friedrich. 1985. „Die Geschichte des Protestantismus in der Habsburgermonarchie.“ Pp. 489-632 in Adam Wandruska – Peter Urbanitsch (eds.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. IV. Die Konfessionen*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaft.
- Hennig, Paul Otto. 1922. *Der Hutberg. Führer über den Gottesacker der Brüdergemeinde*. Herrnhut: Missionsbuchhandlung.
- Herr, Alfred. 1993. *Heimatkreis Tetschen-Bodenbach. Städte und Gemeinden*. Nördlingen: Heimatverband Kreis Tetschen-Bodenbach e. V.
- Mauder, Emil. 1931. *Chronik von Bodenbach*. Bodenbach: Verlag der Stadtgemeinde Bodenbach.
- Nešpor, Zdeněk R. 2006. *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international.
- Reichel, Heinrich Levin. 1863. „Die Grundsteinlegung zu dem evangelischen Bethaus in Rosendorf in Böhmen.“ *Der Brüderbote* 1863, 5: 212-220.

- Reichel, Heinrich Levin. 1864. „Der 28. September 1864 in Rosendorf.“ *Der Brüderbote* 1864, 6: 315-322.
- Säuberlich, Richard. 1964. „100 Jahre evangelische Kirche in Rosendorf. Ein historischer Rückblick.“ *Beiträge der Arbeitsgemeinschaft für Heimatforschung* 20, 1964: 33-36, 39-40.
- Scheuffler, Heinrich Johannes. 1909. *Geschichte der Evangelischen Pfarrgemeinde Augsburgischen Bekenntnisses zu Rosendorf im nördlichen Böhmen*. Dresden: F. Sturm.
- Smejkal, Ladislav. 2007. „Proč vznikla Jednota bratrská v Dubé.“ *Bezděz* 16, 2007: 93-101.
- Sommer, Johann Gottfried. 1833. *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt I*. Prag: J. G. Calve.
- Träger, Richard – Träger-Große, Charlotte. 1999. *Dienerblätter. Biographische Übersichten von Personen, die im Dienst der Brüdergemeine standen I*. Herrnhut, nestránkováno; pomůcka k dispozici v příruční knihovně UA Herrnhut.
- Wunderling, Theobald. 1862. „Ein Besuch in Rosendorf.“ *Der Brüderbote* 1862,1: 29-34.
- Zeman, Václav. 2005. „Německá evangelická obec v České Kamenici v letech 1901-1945.“ *Porta Bohemica* 3, 2005: 195-257.